

Komparácia organizačno-právnych foriem hospodárenia v poľnohospodárstve na Slovensku

The comparison of the organization-legal forms of enterpreneuring in
agriculture in Slovakia

Jozef Hudák – Patrik Rovný

Abstract

Comparison of organization and legal forms of enterprises in agriculture of the Slovak Republic confirmed considerable differences in organizational structures inn differences of economical efficiency between legal forms of enterprises (it means between co-operative enterprises, commercial companies and self-employment farmers. In co-operative enterprises it is characterized by wide owners' structure, lower capital facilities and problems with capital obtaining over the frame of subsidies. Participative relationship of land owners is better as employers' relationship.

Successfulness of legal forms of enterprises depends on management activities and also on optimal production structure.

In the period 2005-2009 commercial enterprises achieved better economical results as agricultural co-operatives.

Key words

Comparison, economical result, enterprise structure, profitable enterprises, un-profitable enterprises, efficiency, incomes, costs

Úvod

Podnikanie na pôde, na rozdiel od ostatných odvetví národného hospodárstva, je charakteristické osobitosťami stratégie (závislosť na klimatických pomeroch, rôznorodosť výrobných podmienok, zmeny v štruktúrach výroby, cykličnosť, sezónny charakter odbytu a multifunkčnosť agropodnikania), čo spôsobuje pre podnikový manažment v príslušných organizačno-právnych formách hospodárenia značné prevádzkovo-ekonomické riešenie najmä vo finančných tokoch, čiže v cash flow.

Zároveň jedným z rozhodujúcich determinantov vplývajúcich na agropodnikanie je makroekonomická situácia v štáte, ktorá vytvára úspešné, resp. nerovnovážne podnikateľské prostredie. Po vstupe SR do EÚ ekonomická efektívnosť poľnohospodárstva ovplyvnili viaceré faktory. Jedným z rozhodujúcich faktorov je SPP EÚ najmä podporná politika. Bez podpôr by väčšina agropodnikov bola stratová. Prvé roky po vstupe do EÚ boli ziskové v agropodnikaní, čo možno pripísať najmä podpornej politike, len rok 2009 bol prvý rok od vstupu Slovenska do EÚ, kedy výsledok hospodárenia poľnohospodárstva bol stratový (103,5 mil. €).

Nepriaznivý vývoj domácej a svetovej ekonomiky v období rokov 2009-2010 bol ovplyvnený prebiehajúcou finančno-hospodárskou a globálno-svetovou krízovou situáciou s najväčším dopadom aj na poľnohospodárstvo.

Materiál a metódy

Cieľom príspevku je komparácia organizačno-právnych foriem v agropodnikaní s hodnotením determinantov ekonomicko-nerovnovážnych stavov z aspektu úspešného hospodárenia na pôde.

Realizácia predznačeného cieľa si vyžiadala prieskum za obdobie rokov 2005-2009.

Pri získavaní podkladových údajov sme vychádzali zo sekundárnych informačných zdrojov databáza PPA, MPaRV SR, VÚEPP Bratislava, internetových stránok a z vlastných zistení zo sledovaného súboru agropodnikov.

Pri analýze a formovaní teoreticko-praktických východísk sme použili základné organizačno-ekonomické vzťahy, matematicko-štatistické metódy a numerické výpočty.

Výsledky a diskusia

1. Komparácia fariem podľa organizačno-právnych foriem hospodárenia v poľnohospodárstve

V slovenskom poľnohospodárstve hospodária:

- právnické osoby (poľnohospodárske družstvá – PD), obchodné spoločnosti (s.r.o., a.s., v.o.s., k.s), zanedbateľné štátne podniky (SP) a ostatné právnické osoby (služby),
- fyzické osoby (SHR), registrované farmy ,
- fyzické osoby & neregistrované fyzické osoby (samozásobitelia).

Komparácia počtu a priemernej výmery poľnohospodárskych fariem podľa právnych foriem dokumentuje tabuľka 1.

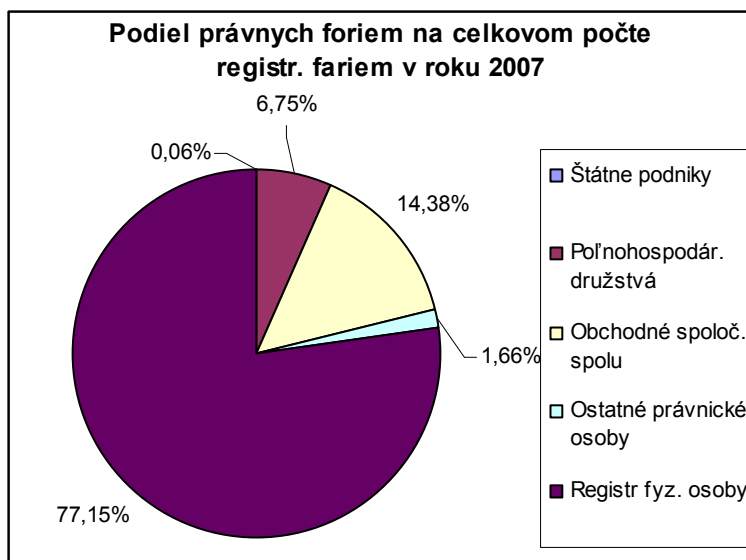
Tabuľka 1 Počet fariem a priemerná výmera podľa právnych foriem hospodárenia v SR

Právna forma	Poľnohospodárske farmy spolu				Priemerná výmera farmy			
	2003	2005	2007	07/03	2003	2005	2007	07/03
Štátne podniky	5	5	5	100,00	3383	1972	1560	46,11
Poľnohospodár. družstvá	644	603	603	93,63	1598	1357	1268	79,35
Obchodné spoloč. spolu	941	1087	1285	136,56	931	646	596	64,02
Z toho: v.o.s.	1	1	2	200,00	420	430	46	10,95
s.r.o.	817	959	1159	141,86	831	595	540	64,98
a.s.	123	127	123	100,00	1684	1032	1141	67,76
k.s.	-	-	1	-	-	-	14	-
Ostatné právnické osoby	70	110	148	211,43	140	70	60	42,86
Právnické osoby spolu	1660	1805	2041	122,95	1181	852	759	64,27
Register fyzické osoby*	6550	7172	6893	105,24	42	41	45	107,14
Celkom registr. farmy	8210	8977	8934	108,82	272	204	208	76,47
Neregistr. fyzické osoby	63528	59514	60055	94,53	0,9	0,9	1,3	144,44
Celkom farmy	71738	68491	68988	96,17	29,8	27,4	28,1	94,30

Legenda: *Fyzické osoby nezapísané do obchodného registra

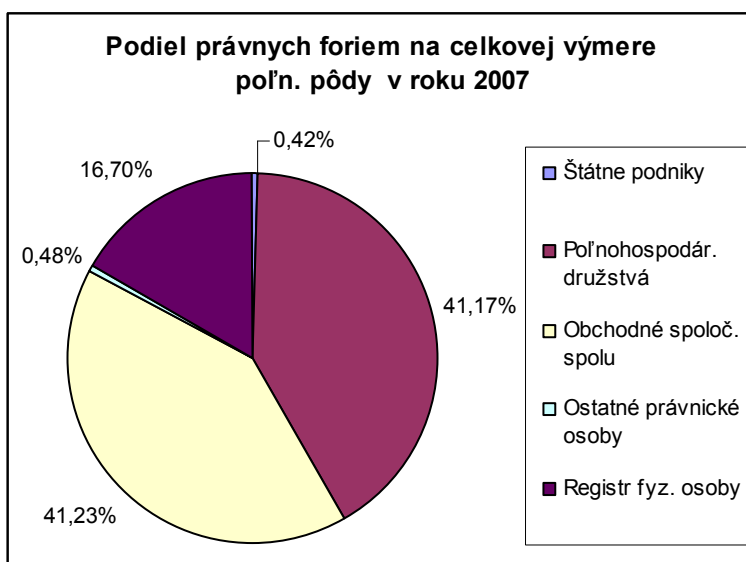
Prameň: ŠÚ SR, štruktúrne zisťovanie fariem 2003, 2005, 2007, VÚEPP Bratislava (2010) a vlastné prepočty

Graf 1

Prameň: ŠÚ SR, štrukturálne zisťovanie fariem 2007, VÚEPP Bratislava (2010) a vlastné prepočty

Graf 2

Prameň: ŠÚ SR, štrukturálne zisťovanie fariem 2007, VÚEPP Bratislava (2010) a vlastné prepočty

Z tabuľky 1 a grafu 1 a 2 vyplýva, že štrukturálne zmeny v slovenskej poľnohospodárskej prvovýrobe sú charakteristické svojím vývojom vlastníckych vzťahov a inovovaných právnych foriem výrobcov hospodáriacich na poľnohospodárskej pôde.

Transformácia, privatizácia a reštrukturalizácia slovenského poľnohospodárstva bola prvou etapou štrukturálnych a procesných zmien v agropodnikateľských subjektoch.

Druhou etapou prispôsobovania agropodnikateľskej štruktúry európskym formám podnikanie je charakteristické pre predvstupové obdobie do európskej únie. Práve toto obdobie bolo poznačené prístupovými činnosťami, založenými na negociačných a aproximačných procesoch. Negociačné dohody jednotlivých prístupových kapitol posúvali agrárny sektor bližšie atribútom poľnohospodárskych štruktúr Európskej únie.

Aproximácia legislatíva právnych noriem týkajúcich sa agropodnikania v podmienkach spoločnej Európy vyvrcholila najmä v prístupovom polroku 2004.

Už prvé porovnania signalizovali výrazné diferenciacie v medziodvetvovej komparácii, čo potvrdili nápočty komparatívnych výhod, resp. nevýhod slovenského poľnohospodárstva oproti bývalým štátom EÚ-15.

Pri porovnaní vývoja počtu poľnohospodárskych družstiev a obchodných spoločností došlo k dlhoročnému trendu poklesu počtu PD a naopak k nárastu obchodných spoločností (tabuľka 1).

Údaje o vývoji veľkostnej štruktúry fariem, ktoré sú spracované podľa počtu a výmery agropodnikov dokumentuje pohyb k zníženiu priemernej výmery takmer u všetkých foriem právnických subjektov oproti registrovaným a neregistrovaným fyzickým osobám, kde priemerná výmera farmy sa mierne vyšila.

Široká vlastnícka štruktúra v slovenskom agropodnikaní pretrváva aj v súčasnom období. Priemerný počet vlastníkov družstva síce pomalým tempom klesá, ale naďalej je desaťnásobne vyšší ako u obchodných spoločností. Roztrieštenosť členskej základne v PD súvisí spravidla s veľkým počtom vlastníkov pôdy prenajatej družstvom, pričom ide prevažne o dôchodcov s malými členskými vkladmi. Proces zoštíhľovania vlastníckej štruktúry je intenzívnejší v obchodných spoločnostiach ako v PD. V porovnaní s rokom 2003 podľa Chrastinovej (4) počet vlastníkov na družstve klesol o 26,9 %, v obchodných spoločnostiach o 40,4 %.

2. Komparácia ekonomickej efektívnosti slovenského poľnohospodárstva podľa organizačno-právnych foriem hospodárenia

Poľnohospodárstvo dosiahlo za rok 2009, podľa predbežných údajov ŠÚ SR záporný výsledok hospodárenia (stratu) vo výške 103,5 mil. €. Jeho úroveň medziročne klesla o 158,2 mil. € a tým sa odvetvie dostalo z minuloročného zisku do straty. Bol to prvý stratový rok poľnohospodárstva od vstupu Slovenska do EÚ. K tomuto nepriaznivému vývoju výrazne prispeli dôsledky svetovej finančnej a následne globálno-hospodárskej krízy, pričom prudký pád cien komodít (napr. u mlieka), ktoré sa cez trhové systémy premietli aj do slovenského poľnohospodárstva a spomalili finančné toky. V rámci SPP sa ani po rôznych diskusiách neprijali systémové opatrenia na elimináciu prírodných a trhových vplyvov na odbyt, ceny, prípadne poistné náhrady agropodnikateľským výrobcam.

Ekonomické ukazovatele v agropodnikaní právnických osôb dokumentuje tabuľka 2.

Z tabuľky 3 vyplýva, že diferencie v ekonomických výsledkoch medzi PD a OS (s dominantným podielom s.r.o.) pretrvávajú. Súvisí to s históriou vzniku obchodných spoločností, kedy značná časť agrárnych s.r.o. vznikla prevodom bonitnej časti majetku poľnohospodárskych družstiev a ich podnikateľských aktivít bez prevzatia záväzkov voči bankám, obchodným partnerom, bez náležitého vysporiadania podielov členov a podielnikov, nečlenov v rézii manažmentu družstiev a tretích osôb.

Z priemerných ekonomických ukazovateľov za obdobie rokov (2005-2009) v rámci komparácie vyplýva, že:

- výsledok hospodárenia je za dané obdobie priaznivejší v OS (42 €·ha⁻¹ p.p.) oproti PD (-13 €·ha⁻¹ p.p.). Takmer 10 % PD je na tom z ekonomického hľadiska horšie ako obchodné spoločnosti,
- celkové výnosy v PD boli o 456 €·ha⁻¹ p.p. nižšie ako v OS, oproti tomu náklady spolu v PD boli nižšie o 491 €·ha⁻¹ p.p.,
- pozitívne je, že PD dosiahli vyššiu úroveň pridanej hodnoty na ha p.p. (192 €), ako OS (184 €·ha⁻¹ p.p.),
- efektívnosť mzdových nákladov hodnotená v kontexte produktivity práce a pridanej hodnoty v tis. € na zamestnanca, je vyššia o 1 246 tis. € v OS oproti zamestnancom v PD.

Zamestnanosť na 100 ha p.p. aj keď sa postupne znižuje, je vyššia v PD (3,3) ako v OS (2,6),

- majetková zadlženosť v % je nižšia v PD (28,09 %) oproti OS, kde dosahuje až 53,9 %,
- neinvestičné bežné podpory dosahujú minimálne rozdiely a to v PD 244 €·ha⁻¹ p.p. a v OS 242 €·ha⁻¹ p.p.,
- podiel ziskových agropodnikov je dlhodobo vyšší v OS (79,73 %) ako v PD (66,97 %).

2.1. Komparácia hospodárenia SHR

Samostatne hospodáriaci roľníci – fyzické osoby obhospodarovali 8,4 % z celkovo využívanej poľnohospodárskej pôdy Slovenska.

Výsledok hospodárenia SHR dokumentuje tabuľka 2.

Tabuľka 2 **Výsledok hospodárenia SHR v komparácii s právnickými subjektmi na Slovensku v €·ha⁻¹ p.p.**

Rok	SHR			PD	
	Ziskové %	Výsledok hospodárenia v €·ha ⁻¹		Ziskové %	Výsledok hospodárenia v €·ha ⁻¹
		VH	VH bez osob. dôchodku		
2005	84,00	41	2	74,56	8
2006	88,18	79	33	79,78	16
2007	89,07	76	27	84,84	50
2008	81,49	46	-2	77,47	42
2009	81,71	32	-21	56,04	-50
Priemer	84,89	54,8	8,2	74,49	13,2

Prameň: Informačné listy MPaRV SR, CD VÚEPP Bratislava (2010) a vlastné prepočty

Podľa metodiky zahrňujúcej osobný dôchodok SHR do výsledku hospodárenia započítala až 88,6 % agropodnikov, čím vykázalo kladný výsledok hospodárenia vo výške 32 €·ha⁻¹ p.p., za rok 2009 a medziročné zníženie dosiahlo 30,44 %. VH bez osobného dôchodku vykázal stratu vo výške -21 €·ha⁻¹ p.p.

V komparácii s právnickými osobami SHR dosiahli vyšší podiel ziskových podnikov (84,89 %) ako PD (74,49 %) za sledované 5-ročné obdobie.

Vo výrobnej špecializácii SHR dominovala rastlinná výroba a dosiahli nižšiu zadlženosť majetku v porovnaní s právnickými osobami.

Tabuľka 3 Komparácia ekonomickej efektívnosti za právnické osoby v SR na ha p.p. v €

Ukazovateľ	Poľnohospodárske družstvá						Obchodné spoločnosti						Právnické osoby spolu					
	2005	2006	2007	2008	2009	Ø	2005	2006	2007	2008	2009	Ø	2005	2006	2007	2008	2009	Ø
Výnosy spolu €·ha ⁻¹	1181	1215	1287	1391	1109	1235	1679	1550	1847	2071	1742	1781	1416	1373	1555	1729	1416	1496
Náklady spolu €·ha ⁻¹	1197	1224	1258	1372	1198	1248	1660	1505	1774	2006	1750	1739	1409	1356	1505	1687	1466	1483
Nákladovosť výnosov v € na 100 €	101,4	100,7	97,7	98,6	108,0	101,04	97,8	97,1	96,1	96,8	100,5	97,6	99,45	98,80	96,79	97,59	103,52	99,13
Pridaná hodnota v €·ha ⁻¹	233	201	226	227	72	192	196	173	222	219	117	184	217	189	255	226	93	190
Produktivita práce a pridanej hodnoty v tis. € na zamestnanca	6415	58,45	6881	7272	2492	5781	6799	6485	8461	8499	4891	7027	6547	6100	7540	7836	3527	6396
Počet pracovníkov na 100 ha p.p.	3,6	3,5	3,3	3,1	2,9	3,3	2,9	2,7	2,6	2,6	2,3	2,6	3,3	3,1	2,98	2,89	2,63	2,99
Zadlženosť majetku v %	27,4	26,2	27,3	29,8	29,8	28,09	53,9	51,2	54,6	54,3	55,3	53,9	39,1	37,2	40,7	41,53	42,9	40,4
Neinvestičné bežné podpory v €·ha ⁻¹	183	217	252	276	297	244	190	219	242	273	285	242	187	219	247	275	292	243
Výsledok hospodárenia v € na ha p.p.	-16	-8	29	20	-89	-13	37	45	73	65	-8	42	8	16	50	42	-50	13
Podiel ziskových podnikov v %	67,65	75,18	81,63	70,38	39,45	66,97	79,50	83,10	87,07	82,44	66,87	79,73	74,56	79,78	84,84	77,47	56,04	74,49
Podiel stratových podnikov v %	32,34	24,82	18,37	29,62	60,55	33,03	20,50	16,90	12,93	17,56	33,13	20,27	25,44	20,22	15,16	22,53	43,96	25,51

Prameň: Informačné listy MPaRV SR, CD VÚEPP Bratislava (2010) a vlastné prepočty

2.2. Regionálne disparity v malom a strednom agropodnikaní SHR

Vývoj regionálnych disparít SHR dokumentuje tabuľka 4.

Tabuľka 4 Komparácia regionálnych disparít v agropodnikaní SHR v €·ha⁻¹ p.p.

Ukazovateľ	Merná jednotka	Produkčný región			Zvýhodnený región (LFA)			Index 2009 PR/LFA
		2007	2008	2009	2007	2008	2009	
Počet SHR spolu	počet	260	176	213	68	103	74	2,88
z toho: ziskových SHR	počet	234	151	168	57	77	57	2,95
stratových SHR	počet	26	25	45	11	26	17	2,65
Podiel ziskových SHR	%	90	86	79	84	75	77	1,03
Podiel stratových SHR	%	10	14	21	16	25	23	0,91
Príjmy celkom	€·ha ⁻¹ p.p.	1450,40	1431,33	1063,08	762,54	1158,38	1305,63	0,81
Výdaje celkom	€·ha ⁻¹ p.p.	1387,23	1403,26	1043,06	728,95	1147,27	1286,16	0,81
Rozdiel príjmov a výdajov (VH)	€·ha ⁻¹ p.p.	63,17	28,07	20,00	33,59	11,11	19,47	1,03

Prameň: CD MPS Informačné listy MParV SR, VÚEPP Bratislava (2010) a vlastné prepočty

Z tabuľky 4 vyplýva, že príjmy celkom na ha p.p. v produkčnom regióne sa znížili v roku 2009 oproti roku 2007 o 386,60 €·ha⁻¹ p.p. V LFA regióne došlo k opačnej tendencii, kde takmer 543,09 €·ha⁻¹ p.p. sa príjmy v roku 2009 zvýšili v porovnaní s rokom 2007. Následné zvýšenie príjmov bolo riešené podpornou politikou a to najmä vplyvom podpôr poskytovaných v znevýhodnených výrobných oblastiach.

Celkové výdaje v produkčnom regióne sa pohybovali v rozpätí od 1043,06 €·ha⁻¹ p.p. (za rok 2009) do 1387,23 €·ha⁻¹ p.p. (za rok 2007), z čoho vyplýva, že v danom regióne došlo k zníženiu nákladov o 344,17 €·ha⁻¹ p.p. Oproti tomu v znevýhodnenom regióne za sledované obdobie došlo k zvyšovaniu výdajov a to z hodnoty 728,95 €·ha⁻¹ p.p. (za rok 2007) na hodnotu 1286,16 €·ha⁻¹ p.p. (za rok 2009). Výsledok hospodárenia (rozdiel príjmov a výdajov) bol priaznivejší v produkčnom regióne, pričom najnižšiu hodnotu dosiahol v roku 2009 (20,02 €·ha⁻¹ p.p.) a najvyššiu v roku 2007 a to 63,17 €·ha⁻¹ p.p. Podobný vývoj bol zaznamenaný vo výsledku hospodárenia aj v znevýhodnenom regióne, kde VH najvyššiu hodnotu dosiahol v roku 2007 (33,59 €·ha⁻¹ p.p.) a najnižšiu úroveň región vykázal v roku 2009 (19,47 €·ha⁻¹ p.p.).

Z komparácii vyplýva, že regionálne disparity v produkčnom regióne a znevýhodnenom (LFA) agropodnikaní sa prehlbujú a to v rozdielnych príjmoch a výdajoch. V produkčnom regióne sú to hlavne príjmy za predaj výrobkov a služieb a v LFA sú to podpory neinvestičného charakteru vrátane podpôr poskytované v znevýhodnených výrobných oblastiach.

3. Systémovo cielené opatrenia na prekonanie hospodárskej recesie v agrárnom podnikaní

Agrárny sektor a vidiecke sídla sú objektmi, v ktorých sa najvýraznejšie prejavujú vplyvy svetovej financie a hospodárskej krízy.

Z toho dôvodu je potrebné všestranne eliminovať prehlbujúcu sa ekonomickú recesiu. Z analýzy sledovaných výsledkov odporúčame návrhy na využitie poznatkov a ich riešenie systémovo cielenými opatreniami:

- je potrebné urýchliť transformáciu agrárneho sektoru na výkonné multifunkčné poľnohospodárstva so všetkými atribútmi moderného priemyselného odvetvia národného hospodárstva,
- v budúcnosti budú profilovať farmy, ktoré dokážu udržiavať správny pomer investícií k svojej výkonnosti, rozvoj musia zabezpečovať moderné technológie znižujúce náklady a zvyšujúce produktivitu práce,
- ťažisko poľnohospodárskej výroby naďalej bude spočívať v ďalších organizačno-právnych formách hospodárenia, ktoré agropodnikajú na pôde nad 800 ha,
- malé agropodniky a rodinné farmy nebudú v slovenskom poľnohospodárstve ťažiskové i keď budú prosperovať,
- samozásobiteľské hospodárenie sa uplatní v regiónoch s nízkou zamestnanosťou,
- v tendenciách SPP EÚ po roku 2013 uskutočniť vnútro podnikovú privatizáciu výrobných faktorov a hospodárskej činnosti pri zachovaní pôvodného subjektu s koncentrovaným kapitálom. Následne je potrebné vytvoriť zoskupenia menších podnikateľských subjektov s väčšími rozhodovacími právomocami a kompetenciami.

Konkurencieschopnosť je žiaduce zavádzať najmä vo vnútro podnikovom riadení. Závažným problémom v slovenskom poľnohospodárstve je pokles produkcie, decoupling, teda, odtrhnutie podpôr od produkcie, čo má pre Slovensko katastrofálne dopady. Manažmenty podnikov sú zamerané na získanie maximálne možnej platby na hektár pôdy, pričom produkcia je často len druhoradá, resp. popri podpôr tvorí len menšiu časť z príjmov.

Súhrn

Komparácia organizačno-právnych foriem hospodárenia v poľnohospodárstve Slovenska potvrdila značné disparity v organizačných štruktúrach v rozdielnostiach v ekonomickej efektívnosti medzi právnymi formami podnikania, t.j. medzi poľnohospodárskymi družstvami, obchodnými spoločnosťami a samostatne hospodáriacimi roľníkmi. V PD je to široká vlastnícka štruktúra, nižšia kapitálová vybavenosť a problémy so získavaním kapitálu nad rámec podpôr. Participačný vzťah vlastníkov pôdy je lepší ako zamestnanecký.

Úspešnosť, resp. neúspešnosť právnych foriem podnikania sa odvíja od aktivity manažmentu podnikov, jeho riadenia výroby a marketingu, ale aj optimálnej štruktúry výroby a obavy majetku.

Za sledované obdobie 2005-2009 obchodné spoločnosti dosiahli priaznivejší výsledok hospodárenia v porovnaní s poľnohospodárskymi družstvami. Vlastnícky vzťah je preukazný najmä u SHR, ale aj u obchodných spoločností.

Kľúčové slová

komparácia, výsledok hospodárenia, podnikateľské štruktúry, ziskové podniky, stratové podniky, efektívnosť, príjmy, výdaje

Literatúra

1. Becík, B.: Mikroekonomická analýza reštrukturalizácie vidieckych domácností v SR. In: Autoreferát dizertačnej práce, FEM SPU Nitra, 2010, 31 s.
2. Ďuričová, I. – Chrastinová, Z.: Podpora poľnohospodárstva a rozvoj vidieka na Slovensku. In: Ekonomika poľnohospodárstva 2/2010, VÚEPP Bratislava, 2010, s. 3-12, ISSN 1335-6186
3. Hudák, J. – Rovný, P.: Sociálno-ekonomické disparity v poľnohospodárstve. In: Ekonomika poľnohospodárstva 3/2007, VÚEPP Bratislava, 2007, s. 24-32, ISSN 1335-6186
4. Chrastinová, Z. a kol.: Zhodnotenie ekonomickej efektívnosti poľnohospodárskej výroby podľa právnych foriem hospodárenia. In: výskumná správa, VÚEPP Bratislava, 2011, 218 s.
5. Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v SR za rok 2009. In: Zelená správa, MPA RV SR, Bratislava, 2010, 44 s. ISBN 978-80-89088-95-9

Adresa autorov

prof. Ing. Jozef Hudák, PhD., Svätourbanská 4, 949 01 Nitra,
☎: 037 7417644,
e-mail: jozef.hudak@zoznam.sk, hudakjoz37@dslmini.sk

Ing. Patrik Rovný, PhD., Katedra marketingu, FEM SPU Nitra,
☎: 0905 563 092,
e-mail: rovny@yahoo.com.sk

Oponent: doc. Ing. Štefan Pekárik, PhD.